

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

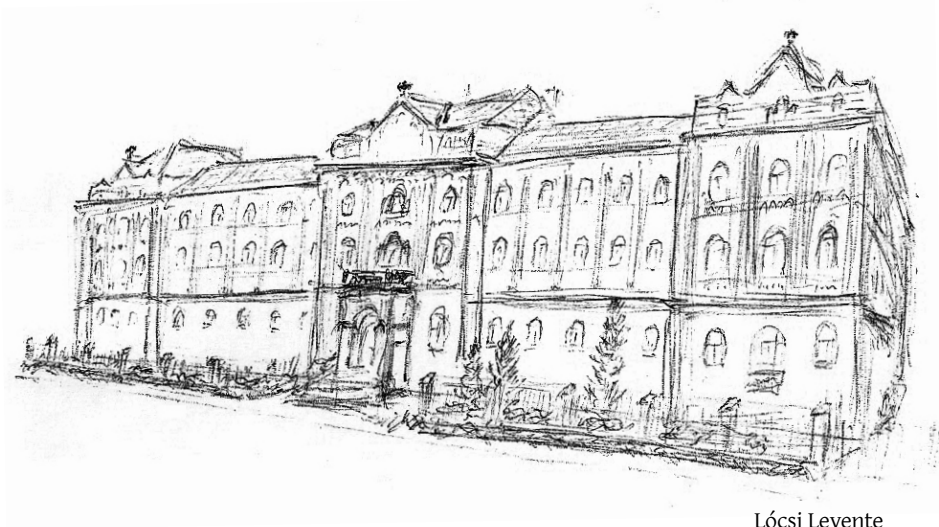
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Markó Veronika

Szabó Miklós

Nehéz pár oldalon bemutatni egy olyan tudós tanár pályáját, aki 43 évig élt együtt a Collegiummal (diákként, tanárként, igazgatóként). Ráadásul hihetetlenül nehéz időszakban, jobboldali, majd baloldali támadások kereszttüzeiben kellett lavíroznia, helytállnia. A Collegium egykori kurátora, Borzsák István így írt Szabó Miklósról: „Egyet senki sem vitathat el tőle: a maga módján a Collegiumért élt és halt.”¹ Az Eötvös Collegium levéltári anyaga igazgatósága idején (1935–1944/45) a leggazdagabb, de az 1944/45-ös eseményekről pontosabb képet csak a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában őrzött hagyatékának, valamint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) fennmaradt iratainak (Magyar Országos Levéltár) ismeretében alkothatunk. Életútjának rövid bemutatása után erre teszek kísérletet.

Pályakezdés

1884. május 23-án született Deákiban, apja Szabó Zsigmond, győri evangélikus lelkész. A bencés rend győri főgimnáziumának elvégzése után, 1902-ben nyert felvételt az Eötvös Collegiumba, méghozzá – ami elsőévesek esetében ritka volt – „állami javadalmazású tagságot” kapott.²

Hallgatói éveiről Pais Dezső így emlékezik: „Korai munkakészségére és fegyelmességére jellemző, hogy ő volt az egyetlen, aki egyszerre latin–görög–magyarból letette a szakvizsgát. B.G. úr igen kedvelte és nagyra becsülte őt.”³ Klasszika-filológiai tanulmányairól Gyomlay Gyula tanári jelentésében ezt olvashatjuk: „A tehetségek legszerencsésebb egyesülése eddig Szabó Miklósban

¹ BORZSÁK István: A klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban. In: NAGY József Zsigmond – SZIJÁRTÓ István (szerk.): *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből*. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989, 74.

² Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (EJC MDL) 94. doboz, 199. dosszié.

³ PAIS Dezső: Emlékezés a régi kollégiumra. In: SZABÓ András (szerk.): *Eötvös kollégiumi emlékkönyv. Ünnepek, beszédek 1970–1980*. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980, 13.

mutatkozik [...] ez az ifjú, ha a jelek nem csálnak, díszére fog válni kollégiumunknak.”⁴ Azért e kiváló hallgató is kivette részét a csínytevésekből: 1905. december 7-én este 11-kor jó néhány társával együtt (például Balázs Béla, Laczkó Géza, Novobátzky Károly) elhagyta a Collegiumot, s az éjszaka nagy részét házon kívül töltötte, amiért B. G. úr rendreutasította.⁵

Önkéntesi éve, majd lipcsei tanulmányai után 1909-től, Némethy Géza távozásával (Kolozsvárra, majd a budapesti egyetemre) a klasszika-filológiai szaktanári állás ideiglenes ellátására kérte föl Bartoniek. Borzsák Istvánt idézem: „B. G. jó emberismerő volt: a tudományos munkásságában is álmodó széplélek csapongását a reális szükségletek talajára kellett leszállítani, ezért nevelte ki magának, illetőleg a Collegiumnak Szabó Miklóst.”⁶ Feladatát olyan kiválóan teljesítette, hogy 1911-ben a miniszter nyilvános rendes tanárrá nevezte ki.⁷

Az első világháborúban végig a fronton szolgált: 1914. július 30-tól leszereléséig (tartalékos századosként), 1918. november 15-ig. Ekkor folyamodik Bartoniek a miniszterhez, hogy Szabó Miklós bérét ismét folyósítsák, 51 hónap megszakítás nélküli frontszolgálat után. Az igazgató és a tanári kar gyakran írt neki a frontra, beszámolva a Collegium életéről és azt kívánva, hogy „a nagy világtörténeti magasztos eseményekből” épen kerüljön haza.⁸

1919 tavasza ismét nehéz időszak: a Közoktatásügyi Népbiztosság be akarta olvasztani a Collegiumot az új Középiskolai Tanítóképző Főiskolába. A kedvezőtlen hírek hallatára Bartoniek Géza Szabó Miklóst menesztette Bauer Herberthez (Balázs Bélához – a Közoktatási Népbiztosság művészeti és irodalmi ügyosztályának vezetőjéhez), aki a forradalmi lázban is odafigyelt volt igazgatójára és Collegiumára.⁹ Végül nem került sor a beolvasztásra, csak az intézmény nevét változtatták Lenin Kollégiumra.¹⁰ Maga Szabó Miklós 1920. augusztus 5-én írott „Igazoló jelentésében” erről az időszakról úgy nyilatkozik, hogy „az általános helyzet kényszerének engedve”, a tanári kar egyetértésével, belépett a Magyarországi Tanítók Szakszervezetébe, képviselte az intézetet a középiskolák bizalmi testületében, de soha nem szólalt fel, és nem vett részt semmiben.¹¹

⁴ EJC MDL 52. doboz, 101/a dosszié.

⁵ EJC MDL 51. doboz, 98. dosszié.

⁶ BORZSÁK 1989, 73.

⁷ EJC MDL 40. doboz, 67. dosszié.

⁸ Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára (továbbiakban MTAK K) MS-641/29-34.

⁹ BORZSÁK 1989, 75.

¹⁰ KOSÁRY Domokos: Az Eötvös Collegium történetéből (Az első évtizedek 1895–1927). In: NAGY – SZIJÁRTÓ, 1989, 27.

¹¹ EJC MDL 94. doboz, 199. dosszié.

Az 1920-as években a Trianon után Pozsonyból Pécsre költözött Erzsébet Tudományegyetemre, majd a Kolozsvárról Szegedre helyezett Ferenc József Egyetemre is hívták tanítani, de ő egész életében hű maradt a Collegiumhoz.¹²

Tudományos eredményei

Szabó Miklós tudományos érdeklődése elsősorban a görög filozófia, Platón és Arisztotelész tanulmányozására irányult. Főbb fordításai: Arisztotelész: *Politika* (1923) és a *Nikomachoszi Etika* (1942), Platón: *Politeia* (1943). Életének utolsó munkája Arisztotelész *Organónjának* magyar fordítása és magyarázata volt, amelyet a fiatalon elhunyt Rónafalvi Ödön munkájának folytatásaként készített, de megjelenését (1961) már nem érthette meg.¹³

Nyugdíjas éveit, 1952-től a Magyar Tudományos Akadémia Klasszika-filológiai Bizottságának megbízásából (akadémiai céltámogatással) élete végéig fáradozott egy, az ókori görögység teljes szókincsét magában foglaló nagyszótár elkészítésén. Haláláig mintegy 213 ív kéziratot készített el. E munkát, Szabó Miklós kéziratát felhasználva, Györkösy Alajos (1896–1973) folytatta, majd Kapitánffy István és Tegye Imre fejezték be (*Ógörög-magyar szótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990).

A Collegium élén

Az 1927/28-as tanévet Gombocz Zoltán igazgató Berlinben töltötte. Helyettesítését 1927 decemberéig Bartoniek Géza látta el, amikor is az ő meggyengült egészségi állapota miatt Teleki Pál kurátor azzal a kéréssel fordult Klebelsberg Kunóhoz, hogy az igazgatói teendőket ellátásával Gombocz visszaérkezéséig Szabó Miklóst bízta meg. Egy évvel később pedig már azért folyamodott Teleki a miniszterhez, hogy Szabót aligazgatóvá nevezze ki. Ezt azzal indokolta, hogy igazgatóhelyetteseként „önállóan és nagy körültekintéssel vezette a Collegium ügyeit”. Aligazgatói kinevezését Szabó Miklós 1929. február 23-án kapta meg.¹⁴

1935. május 1-jén Gombocz Zoltán az egyetemi bölcsészkar tanácssteremben hirtelen meghalt. Keresztury Dezső írja visszaemlékezéseiben, hogy miután Gombocz Zoltán nagyon lazára engedte a gyeplőt, a régi diákok úgy döntöttek, hogy váratlan halála után Szabó Miklóst választják utódjának. „Szabó

¹² MTAK K MS-641./509 és 641/523.

¹³ MORAVCSIK Gyula megemlékezése Szabó Miklósról. *Antik Tanulmányok* VII. évf. (1960) 1. sz., 82–83.

¹⁴ EJC MDL 40. doboz, 67. dosszié.

a Collegium neveltje volt, a »Collegium szellemének«, ha tudott volna, sem akart volna ellentmondani.”¹⁵

Igazgatói tevékenységének legfontosabb eredményei: 1942-ben, javaslatára a miniszter az addig négy évre szóló collegiumi tagságot öt évre (a gyakorló tanári évre is) emelte; és fél évvel az egyetemi tandíjak csökkentése után („most, amikor a tanári pálya válsága katasztrofális méreteket öltött már”), az 1942/43-as tanévtől csökkentette a kollégiumi tartásdíjat.¹⁶

A tanári értekezletek jegyzőkönyvei szerint a problémák 60–70 évvel ezelőtt is ugyanazok voltak, mint napjainkban. Az 1941. január 16-i tanári értekezleten elhangzott, hogy olasz és földrajz szakon hiányzik a hallgató-utánpótlás, mire az igazgató bejelentette, hogy ezentúl nemcsak a középiskolai igazgatók fogják megkapni a pályázati hirdetményt, hanem minden gimnáziumban az ott működő valamelyik volt collegista tanár is. Így talán elejét lehet venni annak, hogy a pályázati hirdetmény elkallódjon, és ne értesüljenek róla a kiváló hallgatók. Igazgatóként a következő kéréseket intézte a tanári karhoz: „Minden collegiumi óra látogatását a legszigorúbban kell megkövetelni, nemcsak a szakórakét, hanem a nyelvtanfolyamokét is. A szakórákon magas mérték alkalmazandó.” A collegiumi órákon minél kevesebb tanári közlés legyen és minél több egyéni munka, mert csak így alkotható megfelelő értékítélet a hallgatók képességeiről. Ehhez kapcsolódóan, 1941-ben Ernst Häckel, a német nyelv és irodalom tanára azt javasolta, hogy az értekezleteken a korábbi szakok szerinti tárgyalásmód helyett, a névsoron végighaladva, egy-egy hallgatóról egyszerre mondja el minden tanár a véleményét, így nincs ismétlés, és nem olyan hosszadalmas az értekezlet. Ugyanebben az évben az értekezlet határozatilag kimondta, hogy az első év végén kell dönteni a szorgalomban vagy tehetség dolgában kifogás alá eső collegisták tagságáról, mert minél tovább tagja egy hallgató a Collegiumnak – még ha nem is teljesített az elvárásoknak megfelelően –, annál nehezebb megválni tőle. 1936-tól felélesztette a korábban már működött szeniori rendszert, így a végzett, de további tanulmányokat folytató hallgatók bent maradtak, s órát tarthattak: elsőként Borzsák István (amikor Moravcsik Gyula távozott az egyetemre), a következő évben Kosáry Domokos, majd Harmatta János.

Addig hagyománnyal nem rendelkező órákat indított (a kor kultúrpolitikájához idomulva): kötelező tornagyakorlatok, filozófia, művészettörténet, pedagógia, zenei és néprajzi kurzusok. Igazgatósága idején indultak a szerdai esti beszélgetések Keresztury Dezső kezdeményezésére, ahol aktuális irodalmi és társadalmi problémákról vitáztak, három-négy hetente pedig a hallgatóság

¹⁵ KERESZTURY Dezső: *Emlékezéseim. Szülőföldeim*. Budapest, Argumentum Kiadó, 1993, 251–252.

¹⁶ Tanári értekezletek jegyzőkönyvei: EJC MDL 54. doboz, 102/c dosszié.

tudósokat, írókat hívott meg, többek között Zilahy Lajost, Eckhardt Sándort, Ligeti Lajost, Laczkó Gézá, Németh Antalt, Tamási Áront.

1937-ben diákcsere-kapcsolatot alakított ki a pisai Scuola Normale Superioréval, amely 1943-ig működött. Szabó Miklós 1937 májusában Párizsba készült, az École Normale Supérieure új laboratóriumainak felavatására. Ekkor kezdeményezte az olasz kapcsolatfelvételt, megírta elképzeléseit Hóman Bálintnak, majd arra kérte, hogy az ENS-ben teendő látogatását egy pisai tanulmányúttal folytathassa. Hóman engedélyezte, s a látogatáson szóbeli megállapodás született a két intézmény igazgatója között, amelyet még 1937 decemberében miniszteri rendelet hitelesített: egy Eötvös collegista Pisában, egy pisai normalista pedig a mi Collegiumunkban folytatja tanulmányait minden évben. 1943-ig négy magyar hallgató utazott ki, és négy olasz diák érkezett.¹⁷

A könyvtár fejlesztéséért rengeteget tett.¹⁸ 1936-ban az állam megajándékozta a Collegiumot Gombocz Zoltán egész életén át gyűjtött és féltő szeretettel gondozott könyvtárával, értékének megállapítására bizottságot kért fel: Ligeti Lajost, Pais Dezsőt, Trócsányi Zoltánt és Zsirai Miklóst. A francia kormány 2500 frank értékben könyveket ajándékozott a Collegiumnak. Calabro Pál, az Olasz Kulturális Intézet igazgatója folyamatosan szerzett az olaszoktól folyóiratokat, könyveket. 1943-ban Ernst Häckel (ekkor már a Budapesti Német Tudományos Intézet igazgatója) jóvoltából a német követségtől 470 kötetet kapott a Collegium ajándékba. 1941-ben, a budapesti szovjet-orosz követség megszűnésével és felszámolásával a Collegium megszerezte a követség könyvtárának egy részét (anyaga nagyrészt szépirodalom, irodalomtörténet, tudományos művek). A VKM fenntartás nélkül ajánlotta a könyvek átvételét, már csak azért is, mert vevő hiányában megsemmisítették volna őket. (A későbbiekben a jobboldali támadások egyik vádpontjává vált ennek a könyvtárnak a befogadása.)

A front közeledtével megpróbálta biztonságos helyre juttatni a könyveket. E tárgyban fennmaradt egy levél, amelyből kiderül, hogy a felajánlott lehetőségek közül Metternich-Sándor Klementina hercegnő bajnai birtoka tűnt a legbiztonságosabbnak. Végül mégsem sikerült a könyvtárat kimenekíteni, az ostrom alatt kellett a pincébe, krumpliszákok tetejére lehordani, és egyes részei majdnem teljesen meg is semmisültek, így a filozófiai és a földrajzi könyvtár.¹⁹

¹⁷ SZABÓ Miklós: *Köd az Iskola körül. Híd* (1942. november 1.) és KRÁSZ Lilla: A pisai Scuola Normale Superiore és kapcsolata az Eötvös Collegiummal. In: KÓSA László (szerk.): *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből*. Budapest, Eötvös József Collegium, 1995, 117–126.

¹⁸ EJC MDL 188. doboz, 181. dosszié.

¹⁹ Részletek Imolya Imre krónikájából. In: DÖRNYEI Sándor (szerk.): *A háború sújtotta Eötvös Collegium*. Budapest, Eötvös József Collegium, 2004, 27–28.

A Collegium Volt Tagjainak Szövetsége igazgatósága idején, 1937. október 30-án leplezte le a két első igazgató, Bartoniek Géza és Gombocz Zoltán síremlékét.²⁰ 1941-ben Teleki Pál tragikus halála után Hóman Bálint kultuszminisztert kérték föl utódjául,²¹ aki előzetesen beleegyezését adta, de végül a kurátori tisztség mégis betöltetlen maradt. Legközelebb 1991-ben választott a Collegium kurátort Keresztury Dezső személyében.

1943 októberében Szinyei Merse Jenő vallás- és közoktatásügyi miniszter ke-reste fel az intézményt. Szabó Miklós megszervezte, hogy a legrégebb tagok közül is legyenek jelen a Collegiumért legtöbbet tevők, így Eckhardt Sándor, Horváth János, Gerevich Tibor, Szekfű Gyula, Moravcsik Gyula, Pais Dezső, Ligeti Lajos, Knieszsa István, Kodály Zoltán. A látogatásról a *Nemzeti Ujság* is beszámolt.²² A híradás szerint a miniszter megtekintette az intézetet, az éppen folyó előadásokra is bement, majd hosszasan elbeszélgetett az egykori collegistákkal – akik azóta a magyar tudományosság vezetői lettek – „a tanárnevelés időszerű kérdéseiről és a magyar tudományosság feladatairól”. Szabó Miklós köszöntő beszédében a közelgő 50. évfordulóról szólt, és az intézmény legfontosabb jellemzőjeként az állandóságot emelte ki, a hagyományok őrzését és a szabadságot a gondolatokban, fegyelmet a munkában: „Kevés pontja van a magyar közéletnek, ahol a befolyástól mentes függetlenség és szabadság oly zavartalanul érvényesülhetne, mint nálunk.”²³

Ez az esemény adta abban az évben a Miklós-napi kabaré témáját: a Miniszter a filozsterben címmel előadott darabban Orosz László akkori gólya visszaemlékezése szerint Szabó Miklós végigvezette a minisztert az épületen, majd bekísérte a díszterembe, ahol ezt mondta: „Itt vannak az elődeim arcképei, ide pedig bölcs előrelátással saját szobromat helyeztem el.” Az igazgató nem értékelte a tréfát, az előadás után magához hívatta a szereplőket, és megszidta őket szemtelenségükért.²⁴

Jobboldali sajtótámadások

Idézzük fel a miniszteri köszöntő beszéd részletét még egyszer: „Kevés pontja van a magyar közéletnek, ahol a befolyástól mentes függetlenség és szabadság

²⁰ EJC MDL 51. doboz, 97. dosszié.

²¹ EJC MDL 88. doboz, 185. dosszié 6. csomó.

²² *Nemzeti Ujság* (1943. október 9.).

²³ EJC MDL 88. doboz, 185. dosszié 5. csomó.

²⁴ *Ahol a maximum volt a minimum. Emlékezések a régi Eötvös Collegiumra.* Sajtó alá rendezte: KELEVÉZ Ágnes. Budapest, ELTE Eötvös József Collegium – Petőfi Irodalmi Múzeum, 2007, 172.

oly zavartalanul érvényesülhetne, mint nálunk.” Fél évvel e szavak elhangzása után (1944. május 19-én) jelent meg *Változást a balfelé tévelyedett Eötvös Kollégiumban. Az álhumanista szellem fellegvárába is behatol az új világ* címmel az *Egyedül Vagyunk* szélsőjobboldali folyóirat (aláírás nélküli) cikke, amely azzal kezdődött, hogy kormánybiztos került a Györfly Kollégium élére, mert egyre nagyobb befolyáshoz jutott ott a hazai népfront, a fiatalokból akarván kinevelni agitátorait. Erről a cikkírónak eszébe jutott az Eötvös Collegium, ahol liberális szellem, „lagymatagság” és „szellemi fölény” uralkodik a hallgatók közt. Azzal vádolta az intézményt, hogy a tanárnevelés háttérbe szorult, inkább a tudós- és a szakemberképzés hangsúlyos. Ha mégsem tudnak érvényesülni a végzetek az életben, „kénytelenek megalkudni elveikkel (például tanárnak mennek), meghasad a lelkük”. Elismerete ugyan, hogy ebben nemcsak a Collegium a bűnös, hanem a kultúrpolitika is. További vádjai: „kötelező volt a francia kultúra abszolút imádata”, a szerdai vitaesteken többségben voltak a baloldali előadók. Végül kiderül a cikkből, hogy míg korábban minden évben több százan kérték felvételüket, most alig tudták betölteni a 12 elsőéves helyet.

Szabó Miklós két nappal később válaszolt *Pro domo* című írásával.²⁵ Higgadtan és tárgyilagosan magyarázta meg a vádak alaptalanságát. A tanárképzés háttérbe szorulásával kapcsolatban kifejtette, hogy nem lehet jó tanár az, aki ne volna tudós és szakember. 1942 óta, mióta a képzés öt éves, külön pedagógiai szakvezetés működött a Collegiumban a tanárképzés érdekében. A „hasadt lelkekért” valóban a kultúrpolitika a felelős, hiszen a végzett hallgatók riadtan néznek körül, hogy mihez kezdjenek, mert más pályán nagyobb anyagi megbecsülést kapnak. De még így is: a Collegium 49 éve alatt végzett 723 hallgatóból csak 65 olyan van, aki nem tanári vagy ezzel összefüggő pályát választott. A felvételi pályázattal kapcsolatban megjegyezte: több százan soha nem pályáztak, átlagosan 50–70 közt volt a jelentkezők száma, az utolsó években is 49, illetve 41.

Az *Egyedül Vagyunk* ismeretlen cikkírója azért is támadta a Collegiumot, mert csak két újságot járatott: a *Magyar Nemzetet* és a *Népszavát*. Az igazgató leírta, hogy ez teljesen téves, felsorolta a rendszeresen érkező napilapokat, valamint a külföldiek közül a *Völkischer Beobachter* (az NSDAP lapja) és a *Tribunát*, bár hozzátette, hogy az ifjúság ritkán olvas újságot, a könyvek kötik le az idejüket. Azt, hogy a Collegiumban egészséges szellem uralkodik, bizonyítja a rengeteg itt tanuló külföldi diák és a különböző országok képviselőinek elismerése, például hogy „a Németbirodalom vezére a jelenlegi igazgatót a Német Sasrend I. osztályával, a Deutsche Akademie pedig a magyar–német kapcsolatok ápolásáért a Humboldt-éremmel tüntette ki”. A *Pro domo* lezárásaként Szabó Miklós

²⁵ EJC MDL 88. doboz, 185/a SZABÓ Miklós: *Pro domo* (1944. május 21.).

szemére vetette a névtelen cikkírónak: mivel a Collegium élén – a legutóbbi idők – az államfő által kinevezett „curator” állt, voltaképp Eötvös Loránd és Teleki Pál tevékenységét kritizálta.

Nem sokkal az első, névtelen cikk után még egy írás jelent meg az *Egyedül Vagyunkban*: Baráth Tibor (volt collegista) kolozsvári egyetemi tanár („az izzó jobboldali állásfoglalása miatt annyit üldözött, fiatal magyar történettudós”) levelét közlik *Adják vissza az Eötvös Kollégiumot eredeti hivatásának!* címmel.²⁶ Baráth leveléből kitűnik, hogy nem olvasta Szabó Miklós *Pro domóját*, nem tett említést róla. Szerinte a századforduló Eötvös Collegiuma volt az igazi „Kitűnőek Iskolája”, hisz céljának, annak, hogy korszerűen gondolkodó, sokoldalú szellemi műveltségű vezető egyéniségeket formáljon, tökéletesen megfelelt. Azóta viszont fokozatosan jutott el a nemzetköziséghez, a marxizmushoz és a „szalónbolsevizmushoz”. Megemlítette az 1932-es kommunista szervezkedést, és szerinte súlyos hiba volt, hogy a szovjet-orosz követség könyvtárát a Collegiumba menekítették, és hogy a tanári karban az utóbbi években a zsidók „feltűnő arányszámban foglaltak helyet”. Természetesen Baráth Tibor és még néhány collegista társa a Collegium eltévelyedett irányát sohasem követte, a társas élettől visszahúzódott. „Kikerülve a kollégiumból, szinte sorsszerűen szembekerültünk a volt kollégisták uralkodó csoportjával, azzal a fronttal, amely igyekezett bennünket, a magyar szellemi élet korszerű harcosait, mint »gonosz fasisztákat« és »hitleristákat« a magyar kultúrközösségből kirekeszteni és elpusztítani.” Vissza kell adni a Collegiumot „eredeti hivatásának”, azaz szakítani kell a liberalizmussal, „világészeti alapul a szociális formákban kiteljesedő nacionalizmust kell megjelölnünk”, s az ennek a szellemnek megfelelő új embertípus vezéreit kell kitermelnie az intézménynek.

Szabó Miklós a *Pro domót* nagyon sok végzett collegistának megküldte, az MTA Kézirattára 55 személy válaszlevelét őrzi, akik nyugtázzák kézhezvételét. Mindenki köszönetét fejezte ki az igazgatónak a küldeményért, felháborodását a támadásokkal kapcsolatban, és gratuláltak a higgadt, tárgyilagos válaszhoz. Néhányan részletesebben is kifejtették véleményüket.²⁷ Hajnóczy István a Volt Tagok Szövetségének élénkebb működését javasolta: a szövetség álljon az igazgató mögé, és támogassa. Firbás Oszkár Szegeden szervezkedett, az ott élő volt collegistákkal tartotta a kapcsolatot. Felkérte egy barátját, intézze el, hogy egy tiltakozó cikket jelentessenek meg az *Egyedül Vagyunkban*. Erre nem került sor, mert Szabó Miklós június 20-i válaszlevelében közölte vele: az a „felsőbbség bölcs szándéka”, hogy a Collegiumot „átszervezi”. Firbás fel volt háborodva, hogy miért épp a legfényesebben bevált intézménnyel kell kezdeni

²⁶ *Egyedül vagyunk* (1944. június 16.).

²⁷ MTAK K 5207/15. Hajnóczy István, 5207/11. Firbás Oszkár, 5207/19. Horváth János levele.

az átalakítást: „a Te személyekkel kapcsolatos »megoldás« a leghetlenebb a világon”. Szegeden az a vélemény, hogy „néhányan pályáznak díszes állásodra és remek lakásodra [...] Bárki lesz is az »átszervezett« Collegium »megbízott« intézője, az igazi igazgató Te leszel ott nekünk mindenkor”. Az igazgató jó barátja, Horváth János bánatának adott hangot az átszervezés miatt, de megírta, hogy már a cikk megjelenése előtt hallott arról, hogy egyeseknek fáj a foga az igazgatói állásra.

A magánlevelek után lássuk a hivatalos dokumentumokat is: a Magyar Országos Levéltárban őrzött iratokból nem a hagyományos eljárásrend tűnik ki. Az ügyben első föllelhető iratban 1944. június 24-én a miniszter fölkérte Budapest székesfőváros polgármesterét, hogy utalja ki Szabó Miklósnak a XII. Diósárok u. 2. I. emeleti háromszobás lakást, mert „művelődéspolitikai és nevelésügyi szempontból szükségessé vált a budapesti br. Eötvös József kollégium [...] átszervezése”. Két nappal később készült el a fogalmazvány a felmentésről, amelyet csak július elején tisztáztak le, és juttattak el az igazgatónak. Ebben „munkásságának elismerése mellett”, indoklás nélkül mentette föl Antal István miniszter július 15-i hatállyal, és az intézmény vezetését ideiglenesen Tomasz Jenő aligazgatóra bízta. Szabó Miklóst további szolgálattételre a Magyar Nemzeti Múzeumba osztotta be, és lakását is el kellett hagynia augusztus 5-ig.²⁸ Az 1944-es felvételin Szabó Miklós már semmilyen szerepet nem vállalt – sem tanárként, sem más minőségben nem szerepelt a neve sehol. Egy 1945-ös kérvényéből derül ki, hogy végül nem utaltak ki neki másik lakást, ezért maradt továbbra is a Collegiumban (ez Imolya Imre naplójában is szerepel), de fizetését ekkortól a Nemzeti Múzeumtól kapta.²⁹

Az Eckhardt Sándornak 1945 októberében írt leveléből³⁰ tudjuk meg, hogy Rakovszky Iván miniszter (Lakatos-kormány) rehabilitálta ugyan, és kihallgatáson közölte is vele, hogy visszahelyezi igazgatói állásába, „mert Antal intézkedését szabálytalannak és méltánytalannak tartja”, de mivel ez október 13-án történt, és 16-án bekövetkezett a nyilas puccs, írásba már nem foglalták. A MOL őrzi a visszahelyezés fogalmazványpéldányát³¹ szeptember 27-i dátummal, de az előíraton nincs jelezve a letisztázás és az elküldés dátuma, tehát valóban nem készült el a hivatalos visszahelyező levél.

²⁸ Magyar Országos Levéltár (MOL) K636-1944-1-58414 és 58593.

²⁹ MOL XIX-I-1-h 27864/1945.

³⁰ MTA K 5207/9. Szabó Miklós levele Eckhardt Sándorhoz, 1945. október 2.

³¹ MOL K636-1944-1-60953: „Mester államtitkár úr szóbeli utasítására: [...] hivatali elődömnök [...] sz. rendeletét hatálytalanítom és Méltóságodat a br. Eötvös József Kollégium igazgatói teendőinek folytatólagos ellátásával azonnali hatállyal megbízom.”

Keresztury Dezső az ezt követő eseményekre így emlékezik:³² „Szálasi, hatalomra jutásakor, Rajniss Ferencre bízta a kultuszértéket, aki Baráth Tibort nevezte ki államtitkárnak. Baráth nem tiltotta be a Collegiumot, de új igazgatót nevezett ki: Kolozsváry Bélát, aki a szovjet hadsereg közeledtére sorsára hagyta a Collegiumot, és nyugatra szökött.” A VKM iratanyagában Kolozsváry Bélára vonatkozó anyagot nem sikerült fellelni. Mindössze két jelentést írt alá megbízott igazgatóként: az egyik katonai elszállásolás jelentése Rajnissnak (Baráth Tibor is láttamozta), a másik pedig, amelyben jelenti, hogy a nyilas esküt előtte letették a tanári testület tagjai (kivéve a fronton lévők) és az altisztek.³³ Amit még róla tudhatunk: Medzny Béla néven 1924-ben nyert felvételt a Collegiumba matematika–fizika szakra. 1926. június 1-jén kelt levelében Kolozsvári Mihály hajdúnánási református lelkész közölte az igazgatóval, hogy örökbe fogadta (az évek során neve végén az „i”-ből „y” lett).³⁴ A harmincas években a cserkészmozgalmában tevékenykedett (például 1937-ben az V. világdzsemborin Vogelenzangban, Hollandiában az 500 fős magyar csapat vezetője volt).³⁵ Hajdú Péter egykori collegista elmondása szerint tanította őt a Lónyay utcai református gimnáziumban. Ő szintén úgy emlékszik vissza, hogy a Szálasi-kormány nevezte ki Kolozsváryt az intézmény élére, de december elején már biztosan nem volt az épületben, ad-digra elmenekült.³⁶

Arról, hogy mi történt a Collegiumban az ostrom alatt, és hogyan állt helyt Tomasz Jenő, a Dörnyei Sándor szerkesztésében 2004-ben megjelent *A háború sújtotta Eötvös Collegium. Tomasz Jenő emlékére* című kötet visszaemlékezőitől értesülhetünk. Az ostrom utáni eseményekről pedig ismét az Eckhardt Sándorral folytatott levelezésből³⁷ tudhatunk meg részleteket: Szabó Miklós visszavette az igazgatóságot több okból is. Egyrészt Eperjessy Kálmán, aki az ostrom idején a Collegiumban lakott, közölte vele, hogy összeköttetésben áll egy ellenállási csoporttal, amely adandó alkalommal számít a Collegiumra is, és arra kérték, hogy ez esetben azonnal vegye át a vezetést. Másrészt a VKM jogi osztályának vezetője úgy nyilatkozott, hogy fordulat esetén természetesen Szabó lép vissza jogaiba. Az ostrom befejeződése után Tomasz, Eperjessy és Pais Dezső is azt kérte, hogy haladéktalanul vegye át a vezetést. Tomasz Jenő annál is inkább kapacitálta, mert

³² KERESZTURY Dezső: Emlékezés az Eötvös Collegium utolsó éveire. *Valóság* 30. évf. (1989) 3. sz., 62.

³³ MOL K636-1944-1-61962 és 62606, valamint MDKL 90. doboz 188. dosszié 7. csomó.

³⁴ EJC MDL 13. doboz, 13. dosszié: Medzny Béla személyi anyaga.

³⁵ Lásd GERGELY Ferenc: *A magyar cserkészet története 1910–1948*. Budapest, Göncöl Kiadó, 1989, 263–265.

³⁶ Ezt személyes beszélgetésünk után (2000 tavasza) részletesebben megírta: HAJDÚ Péter: Borúra – ború. In: DÖRNYEI 2004, 50.

³⁷ MTAK K 5207/9. Sz.M. két levele Eckhardt Sándorhoz 1945. október 2. és 18.

a francia követség által a Collegiumnak kiállított menlevélen az ő neve szerepelt igazgatóként, így neki kellett képviselnie adott esetben az intézményt. Mint a Collegium igazgatóját, a VKM is őt hívta meg az első tárgyalásokra. 1945. április 21-én igazgatóként kérte Teleki Géza minisztert, hogy folyósítsa az Eötvös Collegium ellátmányát, amelyet utoljára 1944 novemberében kapott meg az intézmény.³⁸ Ezután kapta kézhez az 1945. május 4-i felmentő levelet,³⁹ amely indoklást nem tartalmazott, csak az egy évvel korábbi felmentésre hivatkozott, és kötelezte lakása átadására Keresztury Dezsőnek, az új igazgatónak.

Támadások baloldalról

Szabó Miklóst mélyen megbántotta az a mód, ahogy a Collegium vezetésétől meg kellett válnia. Amikor ennek hangot is adott, barátja, Eckhardt Sándor akkori magatartásának magyarázatát levélben írta meg.⁴⁰ E szerint az ügy úgy kezdődött, hogy Ligeti Lajos egy kari ülésen félrehívta őt, Gerevich Tibort, Horváth Jánost, Pais Dezsőt és Szekfű Gyulát, s elmondta, hogy a nemrég végzett collegisták egy csoportja felkereste, és közölték, hogy változást követelnek a Collegium élén, mert különben kíméletlen sajtótámadást indítanak Szabó Miklós ellen. Konkrétan a *Pro domó*ból emelnék ki azokat a momentumokat, amelyek a német kapcsolatokra utalnak: a Sasrendet, a *Völkischer Beobachter*t és egyebeket. A megbeszélésen arra jutottak, hogy meg kell előzni a „botrányt”, amely nyugdíjvesztéshez vagy még rosszabbhoz is vezethet. A megelőzés legjobb formájának az tűnt, ha az igazgató a nyugdíjazását kéri. A collegisták megígérték, hogy ebben az esetben elállnak a támadástól, és egyben közölték, az ő jelöltjük az igazgatóságra Keresztury Dezső vagy Kosáry Domokos (ő ekkor még orosz fogságban volt).⁴¹

Az egybegyűltek kezdetben nem értettek egyet, Horváth János azon az állásponton volt, hogy „ha támadnak, támadnak”, Eckhardtnek az fájt, hogy épp ők, régi barátai közöljék Szabóval a rossz hírt, de aztán a többiek meggyőzték, hogy

³⁸ MOL XIX-I-1-h 2365/1945.

³⁹ MOL XIX-I-1-h 3183/1945.

⁴⁰ MTA K 5207/9 Eckhardt Sándor levele Szabó Miklóshoz 1945. szept. 22.

⁴¹ Klaniczay Tibor visszaemlékezése erről az időszakról: „A felszabadulás után tovább apadt a növekedések száma. Akik maradtunk, csatlakoztunk a Madiszhoz. Szabó Miklós visszavette a kormányrudat, de az ittmaradt kollégisták nem akceptálták mint igazgatót, mert azt mondta, hogy nem tűri a »diák-szovjetet«, vagyis a kollégisták tanácsát, amely ekkor [...] engem választott elnökké.” Emlékezés az alma materre. A 80 éves Eötvös Kollégiumról beszél KLANICZAY Tibor akadémikus. *Magyar Nemzet* (1975. szeptember 21.). Az igazgatóságra esélyesek között az emlékezésekben felbukkan Szabó Árpád és Kövendi Dénes neve is, lásd például: ZULAUFG Teofil: Tomasz Jenő. In: DÖRNYEI 2004, 17.

minden az ő jó híre és anyagi jóléte megőrzése érdekében történik, így április végén elhívták Gerevich lakására, és ott közölték vele az eltervezetteket. Szabó Miklós hirtelen megrázkódtatásában bele is egyezett mindenbe, s megbeszélték, hogy másnap jelentkezik az egyetemen Gerevichnél, ahol ott lesz egy minisztériumi tisztviselő, akinek átadja áthelyezési kérelmét.

Otthon, nyugodtan átgondolva és feleségével megbeszélve az eseményeket úgy döntöttek, hogy nem kell lemondania az igazgatóságról, hiszen az egy évvel korábbi felmentés még mindig érvényben van. Így nem ment el a másnapra megbeszélte találkozóra, és valóban, e nélkül is megkapta a felmentését: Teleki Géza miniszter 1945. május 4-én azonnali hatállyal a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárához osztotta be. Szabó Miklósnak – mint leveleiből kitűnik – legjobban az fájt, hogy éppen legjobb barátai nem álltak mellé. Érthetetlen volt számára, hogy azok a régi collegisták, akik egy évvel korábban még bizalmukról biztosították, most elpártoltak tőle. Sérelmezte azt is, hogy senki semmilyen formában nem közölte vele, mi elmozdításának az oka, így védekezni sem volt lehetősége.

A tanári kar levélben vett búcsút igazgatójától, amelyre a távozó meleg szavakkal válaszolt, megemlékezve a „43 évi, szinte megszakítás nélküli legbensőbb együttélésről” a Collegiummal, és azt kívánta, „hogy sikerüljön erőben, egészségben, törhetetlen hittel [...] felépítenetek az új Collegiumot, amely [...] most új utakon indul a régi célok felé”.⁴² Az MTA Könyvtárából a Tanárképzőintézethez helyezték át, ahonnan 1947. január 1-jével nyugdíjazta a miniszter.⁴³

Ám a megpróbáltatásoknak még mindig nem volt vége: a Volt Tagok Szövetsége 1947-ben tartotta tisztújítását, ahol Szabó Miklóst 70:21 arányban választották meg választmányi taggá, Mód Péter ellenében. A korabeli sajtó – a *Pro domó*ból idézve a német Sasrendre vonatkozó részt – támadta Szabó Miklóst Mód Péterrel szemben, akinek méltatta munkásmozgalmi tevékenységét.⁴⁴

Talán kárpótolta valamennyire a volt igazgatót, hogy egykori collegista társai, tanítványai tartották vele a kapcsolatot: Pais Dezső és Moravcsik Gyula a 70. és a 75. születésnapjára is szerveztek baráti vacsorát, és a volt tanítványok közül sokan fejezték ki levélben köszönetüket egykori tanáruknak.⁴⁵

⁴² EJC MDL 94. doboz, 199. dosszié.

⁴³ EJC MDL 40. doboz, 67. dosszié 2. csomó.

⁴⁴ A német Sasrend mint ajánlólevél – 1947-ben. *Szabad Nép* (1947. április 16.). Mód Pétert (1911–1996) mit bölcsészhallgatót az 1932-es kommunista szervezkedésben való részvétele miatt letartóztatták. 1945 és 1947 között az MKP káderosztályán dolgozott, 1947 és 1949 közt pedig tanácsos volt a Külügyminisztériumban. Életútjáról részletesebben: TOMBOR András: Az 1932-es kommunista szervezkedés a Collegiumban. In: KÓSA László 1995, 127–137 és HAJDU Tibor: Nagykövetünkről jelentjük. *Mozgó Világ* 31. évf. (2005). 10. szám.

⁴⁵ EJC MDL 94. doboz, 199. dosszié és pl. MTAK K MS-641/134.

Szabó Miklós 1945-ben – áthelyezése utáni elkeseredésében – írta: „Ha Isten pár évre még erőt ad, szeretném azt az élménytömeget, mely bennem 43 évi kollégiumi múltamból összegyülemlott, egy őszinte írásba összefoglalni, hogy valamilyenkor ez is szolgáltasson egy ecsetvonást ahhoz a képhez, amely majdan meg fogja mutatni a mi korunk magyar társadalmának örökölt gyengeségeit, az igazságért folytatott küzdelemben lépten-nyomon feltáruló hasadékait, s a becsületes, hűséges és áldozatkész munkának erőfeszítéseit.”⁴⁶ Ez az önéletrajzi írás sajnos nem született meg, hiányának pótlására tettem kísérletet megemlékezéssel.

⁴⁶ MTAK K 5207/9. Sz.M. levele Eckhart Sándorhoz 1945. okt. 2.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967)	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967)	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiatörekvései és Baráti Körének megalakítása	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukevényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia